

Gids voor de Bezoekers aan de tentoonstelling 1672, het Rampjaar en Sypesteyn

Dit jaar herdenkt ons land dat de welvarende Nederlandse Republiek driehonderdvijftig jaar geleden van alle kanten werd aangevallen. Het land leek reddeloos, de regering was radeloos, het volk redeloos. Door de buitenlandse agressie laaide binnenslands de oude tegenstelling tussen Staatsgezinden en Prinsgezinden fel op.

Op de plaats van het huidige kasteel in Loosdrecht had Cornelis Ascanius I van Sypesteyn vanaf 1664 een buitenplaats. Het huis en de grond die vanouds net zo heette als hijzelf, verschafte deze Haarlemse regent adellijke allure. Van Sypesteyn was een neef van de in ongenade gevallen gebroeders De Witt; hun moeders waren zusters. Het gerucht ging dat Johan de Witt zich in Haarlem bij zijn neef verborgen hield. Het volk bestormde en plunderde het huis. Een jaar later sneuvelde Cornelis Ascanius in het oorlogsgeweld en werd ook de Loosdrechtse buitenplaats verwoest.

De nazaten Van Sypesteyn waren uiterst Oranjegezind, maar verloochenden de relatie met De Witt niet. Henri van Sypesteyn verzamelde tal van objecten en documenten die de rol van de Staatsgezinden illustreerden. Ook zijn vader Jan Willem, werkzaam bij het Koninklijk Huisarchief en als historicus gespecialiseerd in militaire conflicten, deed onderzoek en publiceerde over het rampjaar.

In de **Torenkamer** tonen we hoe het geweld en de chaos de familie Van Sypesteyn persoonlijk troffen. In de **Hoekkamer** gaan we in op de familierelatie met de gebroeders De Witt.

Trappenhuis

Ingelijste prent aan de muur: Witten Wonder-Spiegel.

Ets van Romeyn de Hooghe uit 1675 waarin de opkomst en ondergang van de gebroeders De Witt wordt samengevat. Rondom zestien belangrijke momenten uit hun leven en loopbaan. In het midden, groot hun portretten, met daartussen een feniks die uit zijn eigen as verrijst. Van de prent bestaat een pendant met als titel s 'Orangien Wonderspiegel'.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Torenkamer: Persoonlijk rampjaar

Cornelis Ascanius I van Sypesteyn kocht in 1664 een stuk grond in Loosdrecht. In een document van 1665 spreekt hij van een ruïne. Daarna moet wat er stond zijn opgeknapt en verbeterd, want een taxatie uit 1670 noemt Sypesteyn een huis met jaarlijkse huur van 66 gulden zonder de hofstede en 75 gulden met hofstede. In 1673 sneuvelde Cornelis Ascanius én zijn huis in de oorlog tegen Lodewijk XIV.

Links en rechts van de stamboom hangen de portretten van Cornelis Ascanius I van Sypesteyn en zijn echtgenote Maria van der Horn. Ze werden geschilderd door één van Rembrandts meest succesvolle leerlingen. Nicolaas Maes kan met recht een 17de-eeuwse sociëty schilder worden genoemd. Beide schilderijen zijn gesigneerd, het mansportret is gedateerd 1675, dus twee jaar na de dood van de geportretteerde. Dit postume portret is daardoor minder levendig dan dat van de vrouw die waarschijnlijk de opdrachtgeefster was.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Vitrine tussen de ramen

Charter met aanstelling van Cornelis Ascanius van Sypesteyn als Wagenmeester Generaal, verantwoordelijk voor de vervoersmiddelen van het leger.

bruikleen Noord-Hollands Archief

Daarboven

Afbeelding van de plundering van het huis van Cornelis Ascanius in Haarlem, afkomstig uit het boek "Staatkundige Historie van Holland", Amsterdam, 1791.

facsimile

Rode vitrine

plank 1

Miniatuurportret Cornelis Ascanius van Sypesteyn door Caspar Netscher.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Artikel in de "Oprechte Haerlemse Dingsdaegse Courant" van 5 juli 1672 over de plundering van het huis van de baljuw Van Sypesteyn.

bruikleen Noord-Hollands Archief

Aantekeningen van Cornelis Ascanius VII, de grootvader van Henri van Sypesteyn, en van Jan Willem, de vader van Henri.

bruikleen Noord-Hollands Archief

plank 2

Het Van Sypesteypoortje door Antonie Andriessen (1746-1813)

Het opschrift luidt: *'Gewezen poort aan de Kraayenhorstgracht te Haarlem, genaamd het van Sypesteijn-poortje. Hierdoor vluchtte jhr. C.A. van Sypesteyn in 1672 bij de plundering van zijn huis door het grauw dat meende dat de Raadpensionaris Johan de Witt, zijn neef, er zich verborgen hield ook meende men er voor J. de W. compromiterende papieren te zullen vinden.'*

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Volgens een ooggetuigenverslag uit *'Kort verhaal van de burgerlijke oproeren, voorgevallen binnen Haarlem in het jaar 1672'*:

'Juist was de heer van Sijpesteyn dien morgen naar het leger verreisd ...Zijn broer [Maarten], die toen noch t'huis was toonde zoveel couragie niet, maar toen het grauw begon meester te worden, wilde hij liever zich retireeren en zijne zwagerin [Maria van der Horn] in den nood laten.'

Beslissing van Willem III om Maarten van Sypesteyn aan te stellen als opvolger van zijn in 1673 omgekomen broer Cornelis Ascanius. Getekend door Willem III en opgesteld en mede-ondertekend door zijn secretaris Constantijn Huygens.

[Missive van Willem, Prins van Oranje, met consent voor Maarten van Sypesteyn om het contract d.d. 23 maart 1673, aangegaan door wijlen zijn broeder Cornelis Ascanius van Sypesteyn met de Raad van State in zake de huur van legerwagens, na te komen, 1673]

bruikleen Noord-Hollands Archief

Beslissing van de gecommiteerde Raden van Holland op het verzoek van Maria van der Horn, weduwe van Cornelis Ascanius van Sypesteyn om vermindering van belasting. De opgemaakte staat stelt over het huis: *'doet niets ter werelt in huijr alsoo door de vijand vernielt en nu ten ene male vervallen'*.

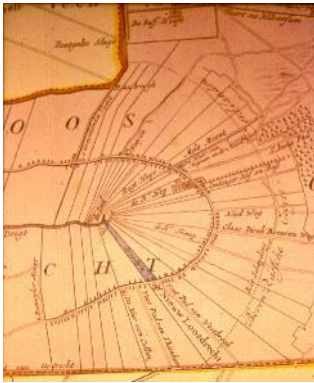
De tekst is moeilijk leesbaar, het betreft de passage waarachter als enige géén bedrag is ingevuld.

Authentiek afschrift 1691,

bruikleen Noord-Hollands Archief

Miniatuurportret Maria van der Horn, de weduwe van Cornelis Ascanius van Sypesteyn door Caspar Netscher

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Nieuwe Kaart van Myn[d]en en de Loosdrecht, midtsgaders van s Gravenland nevens het gerecht van Breukelen en Loendersloot [...], 1734

Op deze kaart is het perceel tegenover de kerk in Nieuw-Loosdrecht nog aangeduid als Sypesteyn. Dit is de enige bekende oude kaart waarop Sypesteyn met naam staat vermeld. Oude kaarten met op deze plek een verwijzing naar een kasteel of ruïne zijn niet bekend.

facsimile

Portret van Maarten van Sypesteyn door Nicolaas Maes.

Maarten was de broer van Cornelis Ascanius I van Sypesteyn, die volgens de overlevering de benen nam toen het woedende volk in Haarlem aan de deur kwam. Nadat Cornelis Ascanius in 1673 was omgekomen stelde Prins Willem III Maarten van Sypesteyn aan als opvolger in de functie van Wagenmester Generaal.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Hoekkamer: Politiek rampjaar

De regering van de Republiek wilde na de Vrede van Munster en de staatsgreep van Prins Willem II tegen het stadsbestuur van Amsterdam geen machtige Oranje-Prins meer aan het hoofd van het leger, de vloot en de piramide van benoemingen van gezagdragers. Deze periode werd bekend als 'De ware Vrijheid'. Door de gebeurtenissen van het Rampjaar keerde het tij. Willem III speelde hier handig op in.

Johan de Witt als raadpensionaris. De Witt is hier bijna majestueus afgebeeld voor een doorkijk naar de, in zijn opdracht gebouwde, nieuwe vergaderzaal van de Staten van Holland, de huidige vergaderzaal van de Eerste Kamer.

collectie Kasteel-Museum Sypesteijn

Schilderij van de gruwelijke verminking van de lijken van de gebroeders De Witt, Holland 17de eeuw naar Romeyn de Hooghe.

collectie Kasteel-Museum Sypesteijn

daaronder

Nieuwsprent over de moord. De impact van de moord op de gebroeders De Witt en de onttakeling van hun lijken in 1672 was vergelijkbaar met die van de moord op Pim Fortuin in onze eigen tijd. Voor- en tegenstanders waren onder de indruk. Ook in het buitenland verbaasde men zich er over met hoeveel geweld de onder de voet gelopen Republiek de strijd om de leiding van het land 'oploste'. Nieuwsprenten zoals deze deden hiervan verslag in woord en beeld. Dergelijke prenten verspreidden het nieuws door de hele Republiek. Ze verschenen ook in buitenlandse talen zoals hier in het Frans. Europa leefde ook toen al mee.

collectie Kasteel-Museum Sypesteijn

daaronder in vitrine

Gouden en zilveren penningen die herinneren aan de gebroeders De Witt.

collectie Kasteel-Museum Sypesteijn

Rechts naast het sterkabinet

Ets in rood door Aert Schouman naar het schilderij van de verheerlijking van Cornelis de Witt in het Stadhuis van Dordrecht. Cornelis de Witt was de afgevaardigde van de Staten-Generaal aan boord van het schip waarmee hij en Michiel de Ruyter in juni 1667 de Medway opvoerden en de Engelse vloot in haar thuishaven Chatham vernietigden.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

in vitrine

Tabaksdoos met gegraveerde voorstelling van het vernielen van bovengenoemd schilderij. Portretten fungeerden soms als plaatsvervanger voor de afgebeelde persoon. Dit kan tot uitdrukking komen in verering of zelfs aanbidding, maar ook in agressie en vernielzucht. Hier koelt een groep burgers zijn woede op het glorieuze portret van Cornelis de Witt als overwinnaar bij Chatham.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Miniatuurportret van Cornelis de Witt op ivoor, mogelijk door Aarnout of Arnold Nachtegaal.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Tafelvitrine in het midden van de kamer

Miniatuurportret van Lodewijk XIV, waterverf op perkament door een onbekende schilder. Door het harnas wordt de zonnekoning hier neergezet als krijgsheer. Het opschrift *Ludivicus Magnus Rex Christianissimus*. Lodewijk de Grote, meest christelijke koning, kenmerkt hem daarnaast als verdediger van het katholieke geloof. Hiermee rechtvaardigde hij zijn invasie van de Nederlandse Republiek waar katholieken weliswaar geloofsvrijheid hadden, maar waarvan het bestuur in handen lag van protestanten.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Jan Willem van Sypesteyn, de vader van Henri was als historicus werkzaam bij het Koninklijk Huisarchief. Het Rampjaar had zijn bijzonder belangstelling.

Hij publiceerde onder andere over het 'Eeuwig Edict', waarin met Engeland werd overeengekomen dat Nederland nooit meer een Oranjeprins als stadhouder zou aanstellen. Daarnaast schreef hij over de diplomatieke pogingen nieuwe bondgenootschappen te smeden tegen de vijanden van de Republiek, bijvoorbeeld met de keurvorst van Brandenburg. Ook van zijn hand was een publicatie over onze innovatieve militaire strategieën zoals de Hollandse waterlinie, het onder water zetten van het lage land, om zo de invasie te stoppen.

In de vitrine enkele publicaties van de hand van Jan Willem van Sypesteyn.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Anoniem 17de-eeuws schilderij van de moord op de gebroeders De Witt. Rechts de Gevangenpoort met de leden van de schutterij die de twee broers stadrechtelijk executeerden. In de voorgrond worden Johan en Cornelis de Witt neergeschoten en ontdaan van hun kleding. Links van het midden worden ze opgehangen op het zogenaamde Groene Zoodje. In de achtergrond de Vijverberg en het Binnenhof. Links en rechts bovenaan in ovaal medaillon de portretten van Johan en Cornelis de Witt.
collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Rode vitrine links van de schouw:

plank 1

Borstbeelden van Loosdrechts porselein van Cornelis en Johan de Witt.

Deze beeldjes werden ruim een eeuw na het Rampjaar vervaardigd tijdens de hernieuwde opleving van de strijd tussen Prinsgezinden en Staatsgezinde Patriotten. Zij maken duidelijk in hoeveel aanzien de gebroeders De Witt en andere Staatsgezinde juist op dat moment stonden.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Fragmentarische roemer met voorstellingen die betrekking hebben op het Rampjaar. Willem III is afgebeeld met zijn portret en allegorisch als 'ridder van Holland'. De lelies, die door het zwaard van de ridder worden afgekapt, zijn de Fransen. De honden, waarvan ook de staarten zijn afgehouden, zijn de Engelsen en de bisschop is Christoph Bernard von Galen (Bommenberend), de bisschop van Münster of Maximiliaan Hendrik van Beieren, de bisschop van Keulen. De gegraveerde tekst luidt: : 'biscop siet wat gi doet en set uw cap weer op - De lelien wil ick snoeien - O doggen blijft in ù koot gi bentù staert al quit - Den hollander ruitter moet bliven de meester int velt door het swaerts geweld' De voorstelling is gesigneerd Johannis Thiboût en gedateerd 'Anno 1672 4 maent 7 dagh'. Over deze Thiboût is verder niets bekend.

Door de vorm en uitvoering is de roemer te dateren in het vijfde of zesde decennium van de 17e eeuw.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Bord van Delfts aardewerk met voorstelling van Prins Willem III. Delfts Aardewerk werd vanaf de 17de eeuw en porselein vanaf de 18de eeuw gebruikt als drager voor politieke propaganda.
collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

plank 2

Vier originele documenten met betrekking tot de aanloop naar het Rampjaar, de oorlog en het proces tegen Cornelis de Witt aangekocht door Henri van Sypesteyn.
Van links naar rechts:

Brief van Johan de Witt aan ambassadeur Pieter de Groot in Parijs van 14 januari 1672. Van deze brief bestaat geen minuut en zij is nooit in druk uitgegeven. De brief, die tot voor kort in de wetenschappelijke wereld onbekend was, geeft een beeld van de relatie met Frankrijk in de aanloop naar de oorlog. De Witt zinspeelt op een onvermijdbare breuk met Frankrijk. Hij ontkent dat er een alliantie met Spanje zou zijn en laat weten dat er vergevorderde plannen zijn om de prins van Oranje tot kapitein-generaal te benoemen, maar dat men voortdurend van mening verandert *'dewijle de drijfden ende emportementen van sommigen in die materie soo groot zijn dat 'tgunt bij den eenen dach selffs hebben helpen goetvinden, door haer dickmaels den andere dach wederom werdt gerenverseert.'*
collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Eigenhandig ondertekend bevel van Cornelis de Witt van 4 mei 1672 (met stempel van de gedeputeerden der Staten-Generaal) aan luitenant-admiraal Adriaan Banckert (1615-1685) om zich met zijn schepen naar Texel te begeven.

Geschreven op het schip De Dolphijn, zeilende tussen Vlie en Texel.

Cornelis was op dit moment nog maar net terug als gezant uit Brussel. Hij zou zich de komende tijd als gedeputeerde op de vloot met de verdediging van de Republiek op zee gaan bezighouden. Banckert zou in de Slag bij Solebay op 7 juni 1672 met zijn schip De Walcheren het Franse eskader bij de Engelsen weglokken, zodat Michiel de Ruyter kon toeslaan.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Eerste pagina van de verklaringen van de barbier Willem Tichelaer, afgenomen op 23 juli 1672 door het Hof van Holland. Tichelaer verklaart onder ede dat hij ter verantwoording werd geroepen voor het beledigen van de schout, omdat de schout hem een geleend bedrag niet had terugbetaald. Tichelaer zou daarna naar Cornelis de Witt zijn gegaan om zich te rehabiliteren. De Witt zou hem toen hebben voorgesteld, Prins Willem III te doden.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Eerste pagina van de confrontatie op 27 juli 1672 van Cornelis de Witt en de Willem Tichelaer voor de rechter. Rechts staan zeven uitspraken, links de reacties van beide heren. Er staat meestal: *Tichelaer affirmat* (= Tichelaer bevestigt het) en *Den ruaert negat* (De Witt ontkent).

De Witt hield vol dat hij Tichelaer niet kende, terwijl later bleek dat hij hem drie jaar eerder had berecht. Hiermee had hij meened gepleegd, wat leidde tot zijn veroordeling tot verbanning uit Holland. Voor het zover kwam, werden Cornelis en Johan, die hem kwam afhalen, door schutters vermoord en hun lijken onteerd.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

Zoals nu de nieuwsvorming en sociale media een belangrijke rol spelen in bij de beïnvloeding van de publieke opinie in politieke conflicten, zo gebeurde dat in de 17de eeuw door allerlei pamfletten en ander goedkoop drukwerk. Henri van Sypesteyn legde hiervan een enorme verzameling aan.

linksachter de handgeschreven documenten op plank 2

Spiegel van Wreetheit, waarin de toetakeling van de dode lichamen van Cornelis en Johan de Witt in detail en alle gruwelijkheid wordt beschreven.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn

plank 3 en plank 4

Klein deel van de grote hoeveelheid pamfletten met betrekking tot het Rampjaar die Henri van Sypesteyn verzamelde.

collectie Kasteel-Museum Sypesteyn